

FOKUS

KVINNER SAMMEN

Nr. 1 - 2012

Tema:

Kvinner, klima og bærekraftig utvikling

Disse er med og står vakt!

HKH Kronprinsesse
Mette-Marit

Michelle Bachelet
Under Secretary General
and Executive Director,
UN Women

Erik Solheim
Miljø- og utviklings-
minister

Gunhild Stordalen
Chairman Stordalen
Foundation/GreeNudge

Irene Dankelman
Ecologist

■ DAGLIG LEDER HAR ORDET

«The Future Women Want»

Rio+20 gir FNs medlemsland og verdens ledere en mulighet til å løfte fokus på kvinner og likestilling og inkludering i forhold til en fremtid med bærekraftig utvikling forbi de vanlige festtalene uten forpliktende løfter. Når 70 prosent av de aller fattigste i verden er kvinner, sier det seg selv at løft for bærekraftig utvikling må inkludere kvinner på alle områder. Det må gis forpliktende tilslutning til konkrete, handlingsorienterte tiltak med blick på fremtiden. Vi må bruke Rio+20 til å se på og erkjenne sammenkoblingene mellom dagens mange kriser i forhold til global økonomi, mat, klima og energi. Ut fra det er det behov for uredde handling. Når vi snakker om grønn økonomi må det kobles tydelig opp mot bærekraftig utvikling og fattigdomsbekjempelse. Vi må ikke nå koble grønn økonomi til en grønnvasking av dagens usolidariske økonomiske systemer. Når tittel på konferansen i Rio i juni 2012 er «The Future We Want», så må resultatet være «The Future Women Want».

**FORUM FOR KVINNER OG
UTVIKLINGSSPØRSMÅL**

Kvinner Sammen kommer ut fire ganger i året. Abonnementet er gratis.

Kvinner Sammen tar opp internasjonale miljø- og utviklingsspørsmål i et kvinnespesifikt med prioritering av spørsmål knyttet til kvinners situasjon og rolle i Sør, kvinnerettet bistand og internasjonal solidaritet mellom kvinner. Artikkelforfatter er selv ansvarlig for de synspunkter og meninger som kommer til uttrykk. Kvinner Sammen opererer etter redaktørplakaten.

Utgis med støtte fra Norad.

Adresse: Kvinner Sammen, FOKUS
Storgt.11
0155 OSLO
Telefon: 23 01 03 00
Telefax: 23 01 03 01
E-mail: fokus@fokuskvinner.no
Web: www.fokuskvinner.no
ISSN: 0803-8589

Trykket på Svanemerket papir.
Lisensnr. 344.043

Ansvarlig utgiver: FOKUS, 15. årgang
Redaktør: Mette Moberg
Gro Lindstad
Marit Sørheim
Design og repro: OKTAN
Forsidefoto: Thinkstock
Trykk: Elanders Novum
Opplag: 5.000

FOKUS – Forum for Kvinner og Utviklingsspørsmål er et kompetanse- og ressurscenter i internasjonale kvinnespørsmål. Gjennom bistands- og prosjekt-arbeid skal FOKUS medvirke til å bedre kvinners sosiale, økonomiske og politiske situasjon internasjonalt med hovedvekt på landene i Sør. Gjennom informasjonsvirksomhet skal FOKUS medvirke til økt kunnskap om og forståelse i det norske samfunn for kvinners situasjon og rolle i et utviklingsperspektiv.

Under en diskusjon i forbindelse med årets møte i FNs Kvinnekomisjon (CSW) i New York sa en kvinne treffende – «We don't want windows. We want doors!» Dette fordi det ved tildeling av midler fra ulike fond og tilskuddsordninger som kvinneorganisasjonene kan søke på, vanligvis finnes «søknadsvinduer» med utlysning av begrensede midler til avgrensede tiltak. Det er på tide at disse «vinduene» gjøres om til «dører» og at midlene som faktisk utlyses og bevilges er av en slik størrelse at de når ut og bidrar til endringer. Det er også et krav om at kvinner selv må være del av de organer som bestemmer og tildeler, og at midler må kunne fordeles ut til grasrotnivå uten store, kompliserte søknadsprosedyrer som krever at store profesjonaliserte organisasjoner står bak. Ut fra dette og en rekke andre diskusjoner har FOKUS, sammen med YS, lansert ideen om et globalt, grønt investeringsfond for kvinner i Sør. Den er spilt inn til norske myndigheter i et utfyllende notat i forbindelse med forberedelsene til Rio+20 og vi har allerede fått sterk internasjonal støtte for ideen. Mary Robinson – leder for stiftelsen Climate Justice (tidligere president i Irland og tidligere Høykommissær for Menneskerettigheter for FN), UN Under Secretary General Michelle Bachelet som er leder for UN Women, samt en rekke ledere for internasjonale og nasjonale organisasjoner for klima og bærekraftig utvikling ga sin unisone støtte til forslaget under CSW i New York i begynnelsen av mars 2012. Utfordringen fra FOKUS går nå til regjeringen om å bruke forslaget inn mot Rio+20 for å vise at Norge har kommet videre fra festtaler om kvinners viktige rolle og viktigheten av å satse på kvinner og likestilling og over på konkret handling og forpliktende og flerårig økonomisk løft. La dette bli en del av den fremtiden kvinner vil ha.

Gro Lindstad
Daglig leder FOKUS

INNHOLD

10 ↗

Energi og klima

Miljø- og utviklingsminister Erik Solheim

4

Stå vakt!

HKH Kronprinsesse Mette Marit

8

Women need to have a strong voice

Michelle Bachelet

16

Klimaendringene har fått et ansikt

Gunhild Stordalen

- 2** Leder
- 4** HKH Kronprinsesse Mette-Marit
- 6** Women on the forefront
- 8** Women need to have a strong voice
- 10** Energi og kvinner
- 12** Et håp om en endring
- 16** Klimaendringene har fått et ansikt
- 20** Realizing Women's Rights in Climate Change & Sustainable Development
- 22** Climate change impacts on human security
- 24** Globalt grønt investeringsfond
- 26** Matsikkerhet i klimaendringens tid!
- 28** Klimaendringene dreper folket vårt
- 30** Kvinner og trær i klimapolitikken

Stå vakt!

Neste år feirer vi 100 års jubileum for kvinners stemmerett i Norge. En sen høstkveld i 1885 møttes Anna Rogstad, Anne Holsen og Gina Krog på Grünerløkka i Oslo og ble enige om å stifte Kvindestemmeretsforeningen. Disse kvinnene bestemte seg i 1885 for å stå vakt slik at kvinner skulle få sin stemmerett. I 1913 fikk de gjennomslag for sin sak, og et enstemmig Storting vedtok at kvinner skulle få stemmerett.

FOTO: TIM ROOKE / REX FEATURES

I DAG HAR KVINNER fortsatt behov for å stå vakt. På papiret har kvinner i de fleste land like rettigheter som menn og allmenn stemmerett, men virkeligheten er en annen. Kvinner er sterkt underrepresentert i styrende organer og innflytelsesrike posisjoner. Dette hindrer deltakelse i beslutningsprosesser som er viktige for kvinners mulighet og evne til å treffe selvstendige beslutninger som angår eget liv. Økonomiske strukturer og politikk påvirker kvinner og menns tilgang til ressurser og makt, og dermed graden av likestilling mellom kjønnene i samfunnet.

EN AV DE STØRSTE utfordringene verden står overfor er klimaendringene, som påvirker kvinners situasjon og hverdag. Det er de som rammes hardest. Kvinner får lenger vei å gå for å hente vann og mindre mulighet til å dyrke mat. Under tsunamien i 2004 druknet mange flere jenter og kvinner enn menn og gutter på Sri Lanka. En av grunnene var at jenter og kvinner aldri hadde lært seg å klatre i trær, mens gutter og menn visste hvordan de skulle komme seg opp og unna bølgene. Når områder rammes

av flom er det oftest kvinner som blir igjen for å forsøke å ta vare på og redde eldre og barn, og dødeligheten er dermed også større. I etterdønningene av jordskjelvet på Haiti i januar 2010 var det en sterk økning i vold mot kvinner og voldtekter fordi kvinner bodde ubeskyttet i telt eller under åpen himmel. Alle disse eksemplene er del av utfordringene vi møter som konsekvens av klimaendringer.

MEN KVINNENES HISTORIER handler ikke bare om katastrofer. Den handler også om evne og vilje til å være endringsagenter. Kvinner har mye taus kunnskap og deres kunnskap om og bruk av naturressursene er nødvendig for å ta vare på den jorden vi har. Det er viktig at kunnskapen ikke forblir taus, men at den blir lyttet til.

EN FORUTSETNING ER at kvinners rettigheter og status sidestilles med menns. Arbeidet for miljøet og mot klimaendringer har ingen full effekt uten at kvinner er representert og deltar aktivt i alle prosesser. Kvinner og kanskje spesielt unge kvinner er våre endringsaktører for fremtiden og

også en del av løsningen både i nasjonale og internasjonale sammenhenger. Det er de som nå skal stå vakt.

NOBELS FREDSPRISVINNER, Wangari Maathai, sa: "If women are not getting adequate education, are not well represented in the sciences, not well represented in decision-making, that will be reflected at the negotiation table".

FORSKNING VISER AT DER hvor kvinner blir involvert, styrker dette arbeidet for klima og miljø. Ikke fordi kvinner er bedre enn menn, men fordi de ser ting fra et annet perspektiv. Kvinner er aktive endringsagenter med andre erfaringer og evner til å gjøre noe med de globale utfordringene.

NESTEN 100 ÅR ETTER at kvinner fikk stemmerett har kvinner verden over fortsatt behov for at vi alle løfter blikket og fortsetter å stå vakt. 🇳🇴

HKH Kronprinsesse Mette-Marit

Women on the forefront

at the Earth Summit '92 in Rio

Thinking of about 20 years ago, I really feel privileged to have been part of the movement that shaped a gender perspective into sustainable development. In the early 1990s I was working with the United Nations Development Fund for Women, UNIFEM, in New York as their gender-environment advisor, preparing for the upcoming United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) in Rio de Janeiro. On many occasions we met with members of women's organizations in the lead up to the Conference.

A PERSONAL JOURNEY BY **IRENE DANKELMAN** FOTO: **METTE MOBERG**

I REMEMBER A meeting room in the cellars of the UN building in New York: fully packed with women from all regions of the world. It was really hot there, not only because of the temperatures but also because of our heated debates. At the table – I only recall there was one table, the rest of us were standing – was, with her red hat, the ‘captain of our ship’: Bella Abzug, instructing all of us newcomers on how to handle delegate A, B or C, or on what to fight for. We had Wangari Maathai, Vandana Shiva, Jocelyn Dow, Thais Corral, Mim Kelber and Chief Bisi around. The Women’s Caucus, organized by the Women’s Environment Development Organization (WEDO), was one of the few caucuses (as far as I remember there was only one other organized by the NGOs), and we all hurried there every morning to discuss texts, interventions and strategies.

WE HAD DEVELOPED our own agenda: the Women’s Action Agenda for a Healthy Planet. From 8-12 November 1991, during the First World Women’s Congress for a Healthy Planet in Miami, WEDO brought together more than 1,500 women from 83 countries to work jointly on a strategy for UNCED. The Congress consisted of expert testimonies, jury panels, and workshops. We aimed to produce a women’s action agenda, to ensure that delegations were gender balanced, and to build a network of women acting on environment and development. For the Congress, WEDO had a great partnership with members of DAWN, Development Alternatives for Women in a New Era, of Peggy Antrobus and others. The Women’s Action Agenda for a Healthy Planet, WAA21, starts with a common vision that focuses on the interaction between the life-giving capacity of the Earth and women’s shared concerns about

the health of the planet, social inequalities and the systems and values that shape these problems. It presented a holistic, integrative perspective, and criticized ongoing economic thinking as well as existing models and practices of development. The WAA21 reflected a strong human rights approach calling for the recognition of women as powerful agents of change and as initiators of environmental activism, and identifying eleven Action Areas in which immediate steps were needed.

THE WAA21 FORMED the basis for our efforts to influence the UNCED negotiations. Also at the Earth Summit in Rio in June 1992 itself, hundreds of women from all corners of the world participated in meetings in the NGO Global Forum in the Flamingo Park, particularly in the Women’s Tent, or Planeta Femea. The Women’s Tent – yes it was a real tent – was organized by the Brazilian Women’s Coalition (REDEH) in cooperation with WEDO, and included daily workshops structured around the themes of the WAA21. Women were very visible in some of the official meetings, not only because of their persistence but also because Mr. Maurice Strong, Secretary-General of the Earth Summit in Rio, was a great supporter of women’s participation.

WE LEFT RIO WITH Principle 20 (of the Rio Declaration) in our hands: “Women have a vital role in environmental management and development. Their full participation is therefore essential to achieve sustain-

able development.” And in the encyclopedia thick Agenda 21, Chapter 24 reflected “Global Action for Women towards Sustainable Development” in 11 commitments and with specific recommendations to strengthen the role of women in sustainable and beneficial development. Agenda 21 had 145 other references, mentioning the necessary steps to be taken from a gender perspective. At the time, of the three Rio Conventions, only the Convention on Biodiversity and the Convention to Combat Desertification had some gender references. The United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), failed to do so.

WE HAD LOBBIED with the NGOs and with indigenous groups for many more innovative and fundamental ideas to be included in these Rio results, so we came home a bit disappointed. Now, looking back twenty years, I must conclude that we have gained a lot at the Earth Summit’92 in Rio, and that women as well as gender issues had for the first time in history been put on the sustainable development agenda. We have many references that have been waiting for their full implementation now for over two decades. What stays, is a much more fundamental approach towards a peaceful and healthy planet, because as Bella Abzug once said: «*Women do not want to be mainstreamed into a polluted stream: We want the stream to be clean, clear and healthy.*» 🌱

« Women have a vital role in environmental management and development. Their full participation is therefore essential to achieve sustainable development. »

Michelle Bachelet:

Women need to have a strong voice

This coming June, the UN Conference on Sustainable Development (UNCSD), also referred to as Rio+20, will take place in Rio de Janeiro, Brazil. It aims to renew political commitment behind sustainable development, a concept that stresses balance in the use of environmental resources, and the pursuit of economic growth and social gains. Governments attending the meeting will assess progress and gaps in the implementation of prior global agreements on sustainable development. They will negotiate a new agreement calling for accelerated action, including on emerging challenges facing the world today.

TEXT: MICHELLE BACHELET, UNDER SECRETARY GENERAL AND EXECUTIVE DIRECTOR UN WOMEN PHOTO: UTVIKLINGSFONDET

TWENTY YEARS AGO the first UN Conference on Environment and Development affirmed that gender equality and women's empowerment are integral to sustainable development. In 1995, the Beijing Platform for Action issued by the Fourth World Conference on Women upheld this notion. Despite this consensus and diverse efforts

on the ground, the full potential of women as leaders and beneficiaries of sustainable development has not been fully realized. As half the world's population, women need to have equal opportunities and a strong voice in all aspects of making sustainable development a reality.

UN WOMEN IS aiming high in the lead-up to Rio+20. It seeks three achievements. First, the international agreement produced by the conference should fully reflect women's central role in sustainable development, across its social, economic and environmental dimensions. Second, grassroots women's voices should be prominent in intergovernmental talks leading up to and at the conference itself, so women can shape and drive forward political consensus. Third, all subsequent actions to implement sustainable development should fully integrate gender equality and women's empowerment, including in any new goals and measurements of sustainability.

SO FAR, 40 GOVERNMENTS slated to attend Rio+20 have indicated support for gender equality through early submissions to a draft outcome agreement. Twenty-eight promoted gender equality in some aspect of the green economy, and 14 emphasized women's increased participation in decision-making related to sustainable development. Many others affirmed gender equality as an essential sustainable development principle. Currently, the draft agreement is under negotiation by governments meeting prior to the conference. The challenge between now and June, when governments and other all global actors convene in Rio,

will be to ensure that gender equality and women's empowerment are integrated across all aspects of the final agreement.

AS RIO PRINCIPLE 20 states, "Women have a vital role in environmental management and development. Their full participation is therefore essential to achieve sustainable development." UN Women, the Women's Major Group to the UN Conference on Sustainable Development (UNCSD) and gender equality advocates around the world are actively engaging in this process. Efforts include an online survey by the Women's Major Group, supported by UN Women, to help ensure the needs and voices of women from around the world are gathered and can be disseminated during the Rio preparations.

AMONG OTHER OBJECTIVES, the global community is looking to Rio to launch a sustainable development agenda that addresses gaps and emerging challenges of today. This may include new goals and measurements of sustainable development for the 21st century—means to gauge success by the international community, individual governments and the private sector. Gender equality and women's empowerment need to be fully reflected in any new framework for development and assessment. In this

process, it will be imperative to establish gender equality and the empowerment of women as a sustainable development goal in its own right as well as integrate it throughout other sustainable development goals. This will require long-term efforts and investment, and UN Women calls upon its partners to support all efforts in this direction.

FORTUNATELY, THERE IS growing momentum. The Secretary-General's High-level Panel on Global Sustainability recently stated, "Persistent gender inequality in particular has to be addressed as part of any serious shift towards sustainable development." Hundreds of private companies, many international, have now signed the Women's Empowerment Principles to advance gender equality in the workplace. And in 2012, UN Women celebrates its one-year anniversary with much-needed support by

the international community even in a trying economic climate. World and business leaders, citizens and activists recognize women's vital roles in a healthy society and for a resilient planet.

WHEN WOMEN GAIN equal access to resources and opportunities to participate in decision-making processes, they can become effective agents and beneficiaries of green economic growth, poverty reduction and sound environmental management – thus contributing to sustainable development for present and future generations.

RIO PROVIDES AN opportunity to highlight the inherent value of gender equality and women's empowerment for the achievement of sustainable development, and for a global concerted push to this end. Gender equality and today's sustainability challenges require nothing less. 🌱

« World and business leaders, citizens and activists must recognize women's vital roles in a healthy society and for a resilient planet. »

Energi og kvinner

At kvinner og menn er like mye verdt og skal ha like muligheter er selvsagt et mål i seg selv – men det er også veldig bra for økonomien. Det er ingen tvil om at vi i Norge er så rike nettopp fordi både kvinner og menn deltar i arbeidslivet. Samfunn som legger til rette for kvinners utdanning, muligheter for lønnet arbeid og politisk deltakelse, utvikler seg bedre. De blir ganske enkelt mer robuste og konkurransedyktige.

og matlaging. At lyset kan slås på hjemme, på arbeidsplassen og på skolen er en nødvendig for at vi skal kunne jobbe, lese og leve. Det meste av det vi gjør i hverdagen, hjemme og på jobb er avhengig av strøm.

I DAG ER DET FORTSATT 1,3 milliarder mennesker som ikke har elektrisk strøm hjemme. Mer enn dobbelt så mange - 2,7 milliarder har ikke tilgang til rene koke- og varmemuligheter. Maten blir laget på bål ved bruk av tre eller kull. Det er ineffektivt, forurensende og helseskadelig.

KVINNER OG DØTRE som ikke har strøm hjemme bruker ofte 20 timer eller mer i uka på lange, utmattende turer i farlige områder for å finne ved til matlaging og oppvarming. Voldtekt og overfall er farer som truer når kvinnene forlater landsbysamfunnet. Og når skogen hugges, får kvinnene og døtrene ofte lengre vei å gå. Ikke bare er det farlig, men tiden deres kunne vært brukt til lønnet arbeid eller utdanning for jentene. Når kvinner og jenter ikke kan bruke tid til lønnet arbeid eller utdanning, kommer de seg ofte heller ikke ut av fattigdommen.

KVINNER OG BARN ER også mest utsatt for røyken fra bålet. Nesten to millioner mennesker dør årlig for tidlig på grunn av slike røykskader. Det er flere dødsfall enn fra HIV/AIDS, malaria og tuberkulose. 300 000 kvinner og barn dør hvert år på grunn av brannskader fra bålet eller usikre kokeovner.

ENERGI ER LIVSVIKTIG oksygen til økonomien. Når flere får tilgang til strøm, betyr det høyere økonomisk aktivitet. Tilgang til strøm er helt sentralt for å styrke kvinners deltakelse i økonomien, i det politiske liv og sosiale nettverk. Det er ingen tvil om at kvinner og jenter betaler i dag den høyeste prisen for mangel på elektrisitet og rene kokeovner.

NORGES ENERGI- OG KLIMAINITIATIV ble lansert i oktober i fjor og er med over 40 partnere allerede blitt et bredt internasjonalt samarbeid. Målet er å øke både tilgangen til ren energi for folk i fattige land, og ikke minst effektiviteten av den energien folk allerede har. Dette vil også redusere utslippene av klimagasser. Initiativets viktigste virkemiddel for å nå dette er å tilrettelegge

slik at private selskaper investerer i fornybar energi som bygging av vannkraftverk, solcellepaneler eller strekke strømledninger til folks hus. Dermed kan kvinner starte for seg selv innen produksjon, vedlikehold, salg og markedsføring rettet mot brukere av solcellepaneler, lamper, renere kokeovner, telefonladere og andre produkter knyttet til energibruk. Forretningsmulighetene er mange hvis tiden og forholdene tillater det. For å få til dette har Regjeringen nesten doblet støtten til fornybar energi i utviklingsland til 1,8 milliarder kroner i 2012.

VI HAR ALLEREDE begynt arbeidet. Her er noen eksempler: I Tanzania støtter vi utdanning av kvinnelige ingeniører for på den måten å bidra til at de kan være verdifull arbeidskraft samt få posisjoner i industri, næringsliv og administrasjon.

I MOSAMBIK SAMARBEIDER vi med fire ulike departementer for å skape arbeidsplasser for kvinner innen energi og olje. Samarbeidet skal også øke folks velferd, helse og tilgang til strøm.

« Det er ingen tvil om at kvinner og jenter i dag betaler den høyeste prisen for mangel på elektrisitet og rene kokeovner. »

I NEPAL STØTTER VI solcellepaneler for hjem og mer effektive kokeovner. Ved denne støtten har Norge de senere år bidratt med strøm til 70.000 husholdninger og til utbredelse av over 500.000 kokeovner.

DET ER VIKTIG AT flere land går sammen for å få til økt tilgang til energi til kvinner. Derfor jobber Norge både sammen med land, organisasjoner og private selskaper for å nå målet. Og ikke minst støtter vi FNs generalsekretær, Ban Ki-moon sitt engasjement for initiativ Bærekraftig Energi for Alle. Målsettingen er tilgang for alle til bærekraftig energi innen 2030, samt doubling av fornybar energi i verden. Norges energi- og klimainitiativ skal bidra til at dette nås.

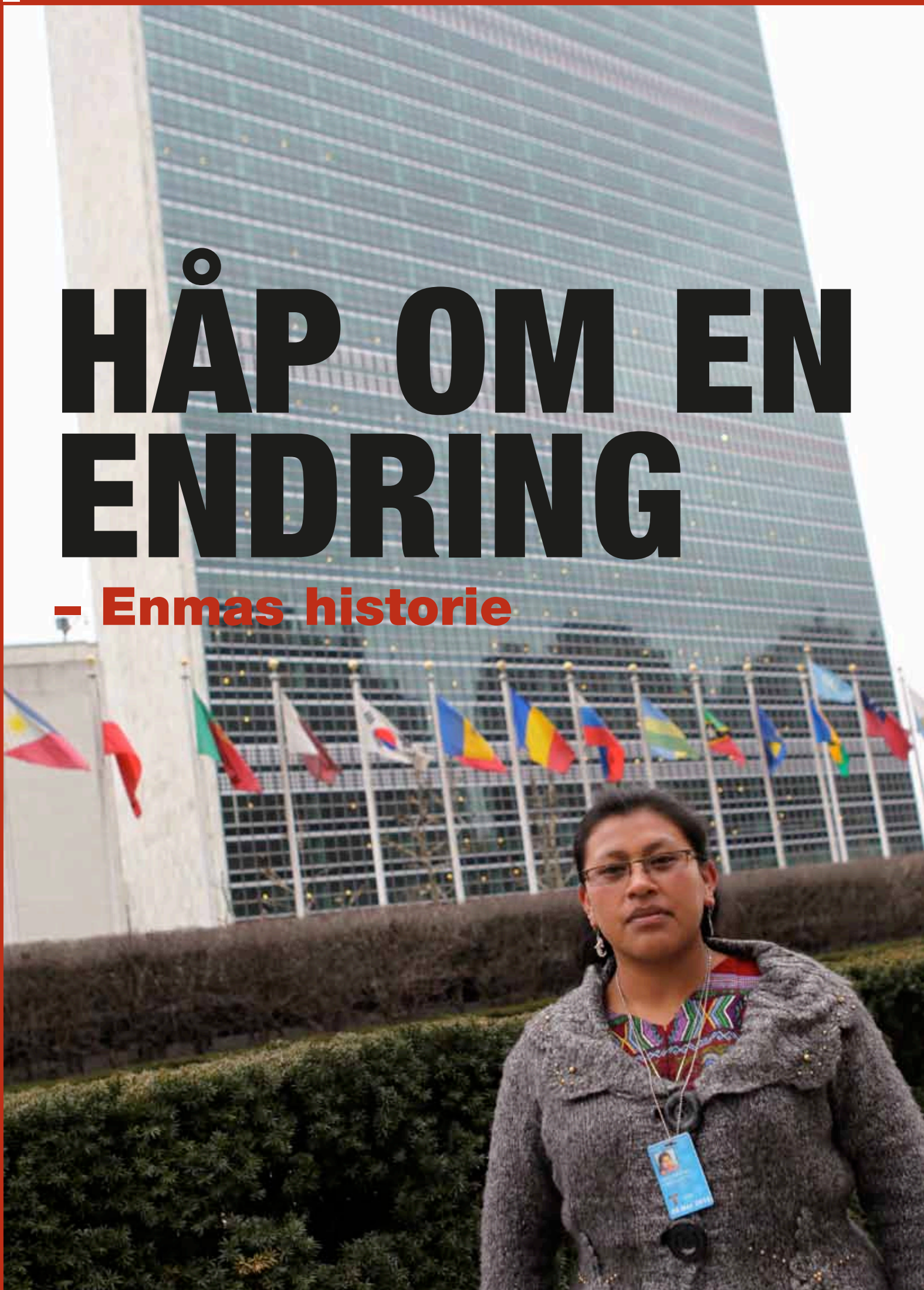
SAMMENHENGEN MELLOM tilgang til energi og kvinners deltakelse i økonomi, politikk og samfunnsnivå er sterk og tydelig. Norge vil derfor ha et klart kvinneperspektiv på vår energisatsing fremover. ■

KVINNERS ØKENDE deltakelse i lønnet arbeidsliv har vært en viktig årsak til verdens økonomiske vekst. 500 millioner kvinner har de siste 30 årene fått lønnet arbeid. Men likevel er det fremdeles slik at det er langt flere menn enn kvinner som har en jobb som gir dem lønn. Ved å få enda flere kvinner i arbeid vil samfunnet de lever i oppleve økonomisk vekst og mer velferd.

FOR AT KVINNENE skal kunne gå fra hjemmet som arbeidsplass og over til en jobb som gir dem lønn er det helt avgjørende at de har tilgang til energi hjemme. I Norge er det en selvfølge å ha en ovn til oppvarming

HÅP OM EN ENDRING

- Enmas historie

For syv år siden ble hverdagen til 24 årige Enma Reyes fra Guatemala forandret. Hun bestemte seg for å organisere seg i ungdomsorganisasjonen Mojomaya for å kjempe for mayaungdommers rettigheter og bevaring av naturen. Dette ble et valg som forandret livet hennes.

TEKST OG FOTO: **METTE MOBERG**

Det var ikke bare enkelt å gjøre dette valget. Enmas far likte ikke at datteren ble politisk engasjert og det skapte stor konflikt i familien. Moren til Enma støttet datteren og det bidro til at konflikten ble enda større. Men Enma hadde gjort sitt valg og ble raskt et aktivt medlem av Mojomaya.

-Jeg finner mye glede i arbeidet med ungdom og kvinner, sier Enma. Særlig har jeg lært hvor viktig det er at unge kvinner deltar der hvor beslutningene tas. Det er et tema jeg reiser mye rundt og snakker om. Mange av de jeg møter er i samme situasjon som jeg var med familie som ikke støtter dem. Det er viktig at de ser hvor viktig det politiske arbeidet er hvis vi skal skape endring.

Vi møter Enma under FNs Kvinnekommisjons møte i New York. Hit har det kommet over 3000 kvinner fra hele verden. Enma er en av deltakerne FOKUS har invitert fra Sør. Hun har kommet både for å lære mer om FN systemet og viktige tema, men også for å bringe sitt budskap fra Guatemala ut i verden.

Det blir en travel uke med møter og seminarer fra morgen til kveld. Med sin tradisjonelle mayadrakt og stolthet over den kulturarven hun bærer blir hun lagt merke til. Hun møter folk som lytter til henne og opplever å bli tatt på alvor.

Historiene hun forteller om ødeleggelsene av naturen og hvordan vestlige selskaper går inn i Guatemala uten en tanke på hvordan deres utnyttelse av landet rammer befolkningen, gjør inntrykk. Vi setter oss ned sammen med Enma over en frokost og det blir et møte ingen av oss glemmer så lett. Vi får høre historien om hvordan ungdommene i Guatemala kjemper for bevaring av

naturen som opprinnelig tilhører mayaene og hvordan de gang på gang blir møtt med manglende forståelse og forakt fra myndighetene. Selv om mayaene i Guatemala utgjør over 60 prosent av befolkningen, blir de fortsatt sett på som en minoritet.

HISTORIEN OM UTFORDRINGENE

Ungdomsorganisasjonen Mojomay, hvor Enma er medlem, ble opprettet av urfolkskvinneorganisasjonene CONAVIGUA, en av de største kvinneorganisasjonene i Guatemala. De så behovet for å involvere ungdom av begge kjønn i arbeidet for urfolkets kollektive rettigheter, og i dag har Mojomaya 5000 aktive medlemmer spredd over hele Guatemala.

Enma er fra Comalapa, hvor noen av de største massakrene mot mayabefolkningen fant sted under den 36 år lange borgerkrigen i Guatemala. I overkant av 200 000 mennesker, de fleste av dem sivile, ble drept eller forsvant under krigen og det letes fortsatt etter graver.

Menneskerettigheter, levebrød og matvaresikkerhet. Dette er tre av de største utfordringene til urfolkskvinner i dag til tross for at de i flere tiår har stilt krav til det internasjonale samfunnet om tiltak for å redde miljøet. Tørke, flom, uberegnelig temperaturer, utryddelse av planter og dyr og internasjonale selskapers utnyttelse av naturressursene svekker ikke bare jorda, men også urfolkskvinnens identitet, trivsel og levemåte.

HISTORIEN OM SANTIAGO

-I 2008 bestemte vi oss for å begynne å

jobbe mot forurensning og ødeleggelse av miljøet etter at store internasjonale selskaper kom inn i landet og startet gruvedrift og vannkraftverk, forteller Enma. Vannet ble forurenset av gruvedriften og det var så mye grums i det at det kunne være farlig å drikke.

Santiago Perez Domingo, som var med i Mojomaya, begynte å undersøke rundt i lokalsamfunnene om hva folk tenkte om de store gruve- og vannkraftverkene som var kommet flere steder. Santiago kunne lokalspråket slik at han lett kunne snakke med folk. Flere landsbyboere fortalte om hvordan utnyttelsen av naturressursene hadde påvirket lokalsamfunnene. Et eksempel var at husene i den ene landsbyen

« **Menneskerettigheter, levebrød og matvaresikkerhet. Dette er tre av de største utfordringene til urfolkskvinner i dag** »

hadde flyttet på seg og flere hus stod i fare for å rase sammen. Alle Santiago snakket med var i mot tilstedeværelsen av de internasjonale selskapene og var enige om at disse ikke kom lokalsamfunnene til gode, forteller Enma.

Santiago utarbeidet en rapport som var ferdig i 2008. Han ønsket å stille myndighetene til ansvar for det som skjedde og fikk avtalt et møte med myndighetene hvor han skulle overrekke rapporten "Brudd på urbefolkningens jordrettigheter: situasjonen knyttet til gruvevirksomheten i San Ildefonso Ixhuacán, Huehuetenango". Bare en uke før han skulle overlevere rapporten ble Santiago og kjæresten, Maria de las Mercedes Ordoñez Méndes,

torturert og drept, forteller Enma stille. I ettertid viste det seg at han hadde mottatt en rekke dødstrusler etter at han begynte kartleggingen av gruvedriften og dens påvirkning på lokalsamfunnet. CONAVIGUA forlangte full etterforskning av drapene, men familien til de to var så redde at de droppet kravene om etterforskning.

-I ettertid har det vært flere tilsvarende saker og til sammen ni av ungdommene i Mojomaya har blitt drept. Vi mottar stadig trusler både fra selskapene og myndighetene, forteller Enma. Mange mottar trusler på sms, det legges lapper under dørene våre bl. a. med beskjed om at jeg ikke må la familien min være alene for da vil de dø.

Vi har advokater som hjelper oss og vi har ikke tenkt til å gi oss. Når noen har dødd for saken kan vi ikke godta at enda flere selskaper kommer og ødelegger. Vi må tenke på våre fremtidige barn og de kollektive rettighetene til urbefolkningen, svarer Enma på spørsmål om hvordan de orker å fortsette etter dette.

HISTORIEN OM PRESIDENTEN

Situasjonen for urbefolkningen i Guatemala forverret seg da den tidligere generalen Otto Perez Molina ble valgt til president i november 2011. Urfolksorganisasjonen Waquib Kej henvendte seg før valget til FN for å forhindre at Molina fikk stille til valg på grunn av anklager om drap og tortur under borgerkrigen.

Han hadde også en sentral rolle under militærkuppet i 1983, og Oscar Mejia, som han hjalp til makten, er etterlyst og tiltalt for folkemord. Menneskerettighets- og urfolksgrupper i Guatemala er svært kritiske til Molina.

-Hva med situasjonen nå med den nye presidenten, spør vi Enma. Er det noen vits å fortsette å levere rapporter om ødeleggelsene av naturressursene til den type regjering som dere nå har?

-Når han ble valgt var det mange i det internasjonale samfunnet som var veldig skuffet og sa at de ville følge opp, forteller Enma.

Så vi opplever at vi har internasjonal støtte. Men Molina viser seg stadig å bryte valgløftene sine. Før han ble valgt konfronterte vi ham og han sa at hvis han ble valgt til president ville han øke skatten til gruveselskapene med 30 prosent. Sannheten er at han bare har økt den 5 prosent. Molina prøver nå å utvide presidentperioden sin slik at han blir sittende. Hvis han får gjennom en lov om dette så bryter han selve grunnloven i landet, sier Enma. Slik det ser ut nå så jobber han for å bli sittende en lengre periode.

HISTORIEN OM GOLDCORP

Regjeringen og det de kaller majoritetsbefolkningen, ladinoene, gjør fortsatt det de kan for å tiltrekke seg internasjonale selskaper og næringsvirksomhet. Myndighetene har en skinnprosess for å godkjenne reglement og lisenser for de internasjonale selskapene. Urbefolkningen tas med, men har ingen reell påvirkning. Ved at de ikke blir lyttet til og konsultert bryter regjeringen og parlamentarikerne i Guatemala ILOs artikkel 169 om urbefolknings rett til å bli konsultert. Guatemala har ratifisert ILO konvensjonen, men bryter den uten skrupler.

Det canadiske selskapet Goldcorp er inne i Guatemala for å drive gruvedrift og utvinne gull. Canada har nasjonalt sterke rettigheter for Canadas urbefolkning, men når canadiske selskaper beveger seg til andre land gjelder ingen slike regler. I Canada er det forbudt å bruke cyanid i utvinning av gull, mens selskapet ikke har noen selv pålagte restriksjoner mot bruk av cyanid ved gruvedriften i Guatemala. Et paradoks er for øvrig at det norske Oljefondet, utland, i 2010 investerte 86,6 millioner USD i nettopp Goldcorp.

I 2009 dro en delegasjon fra Mojomaya og Conavigua til Geneve for å legge frem saken om Goldcorp for Menneskerettighetsrådet, forteller Enma. Etter dette kom FNs Spesialrapportør for urfolk til Guatemala i 2010. Vi presenterte alle de sakene vi hadde for han og han laget en rapport. Spesialrapportøren la frem sin rapport for Goldcorp og for myndighetene. Konklusjonen i den var at de måtte stenge gruvedriften av hensyn til folk, miljø og natur.

Imidlertid skjedde ingenting, så vi tok saken opp igjen og reiste til Geneve og snakket med Høykommissæren for Menneskerettigheter og med forskjellige andre enheter i FN. De besøkte også spesialrapportøren for urfolk. Denne gangen ble de imidlertid ikke tatt så positivt imot, fordi han mente han hadde gjort det han skulle med å skrive rapporten.

Enma forteller at de nå venter besøk av Høykommissæren for menneskerettigheter og håper at saken vil bli tatt opp igjen.

HISTORIEN OM HÅPET

-Har du håp for fremtiden?

Ja, jeg har håp for fremtiden, men det må skje en mye større endring i folks holdning til klimaendringene og naturødeleggelsene. Det som skjer i landsbyene må komme mye bredere ut internasjonalt og nå ut til større

byer slik at de ser hva som skjer ikke bare i sin egen by, men for folk som bor i utkantstrøk over hele verden, svarer hun.

-Vi må begynne med barna og sørge for at miljø og klima blir en viktig del av utdanningen helt fra de er små, sier hun entusiastisk. Det er viktig at folk får utdanning og bevissthet rundt dette.

-Noen ganger tviler jeg på om Guatemala kan endre seg pga den situasjonen vi nå lever i med en militær regjering som kriminaliserer menneskerettighetsorganisasjoner. Landet blir mer og mer militarisert igjen, sier hun. Jeg drømmer om et Guatemala med likhet for alle. Hvis alle ønsker det så er det mulig å oppnå. Det vil nok ikke skje med det første med de holdningene vi ser i dag, sier hun. Men hvis vi tar tilbake verdiene i maya kos-

movisjon til samfunnet og ser alt i sammenheng, så kan det være mulig.

-Jeg er også opptatt av å ha et videre perspektiv enn bare Guatemala, sier hun. Vi må se Latin-Amerika og verden som ett og se på de forskjellige kampene vi må gjennomføre. Hvis flere blir engasjerte og det skapes nettverk så vil det være mulig å skape en endring.

Enma avslutter samtalen vår med å gi oss et budskap hun ber oss videreformidle i Norge. Vi må alle være klar over verdiene våre, sier hun. Tenke kollektivt og ikke individuelt. Vi må jobbe på tvers av land og ha respekt for hverandre. Ikke bare tenk, men føl det i hjertet og identifiser deg med saken, da vil vi lykkes, sier hun før hun haster videre til neste møte. □

FAKTA OM GUATEMALA

- Guatemala har 14 millioner innbyggerne hvor over 60 prosent er urfolk (Mayaer), mens resten (Ladinoene) består av innbyggere med europeisk eller blandet opprinnelse.
- Landet er et av de landene med størst ulikhet på kontinentet: 51 prosent av befolkningen lever i fattigdom og 15 prosent i ekstrem fattigdom, 87 prosent av dem som jobber formelt mottar lønn som ikke dekker månedlige utgifter, og staten tildeler kun 1,6 prosent av budsjettet til helsetjenester. Akkurat som før krigen, ekskluderes og diskrimineres kvinner og urfolk mest.
- Kvinner utgjør 51,7 % av befolkningen i Guatemala; mer enn halvparten av dem er urfolkskvinner. Historisk sett har kvinner vært ekskludert fra politiske, sosiale og økonomiske prosesser. Urfolkskvinner har i tillegg møtt rasisme og diskriminering. Bare 12 prosent av folkevalgte i parlamentet er kvinner.
- Kjønnsbasert vold både tolereres og usynliggjøres. Opp til 700 kvinner drepes årlig. Landet viste imidlertid en betydelig fremgang i 2008 da loven mot kvinndrap (femicide) og andre former for vold mot kvinner (fysisk, seksuell, psykisk og økonomisk) ble vedtatt. Loven er et resultat av kvinnebevegelsens mange års kamp for å synliggjøre antall kjønnsbasert drap av kvinner. Men fortsatt forblir 95 prosent av kvinndrapene ustraffet, til tross for loven.
- På landsbasis føder kvinner i gjennomsnitt fem barn hver, men på landsbygda er raten åtte eller flere barn per kvinne.
- Ifølge UNESCO er andelen analfabeter blant befolkningen dobbelt så høy blant kvinner enn den er blant menn. For urfolkskvinner er situasjonen langt verre. I Quiche, for eksempel, mangler 60 % av Mayakvinnene lese- og skriveferdigheter.

KLIMAFEMINISTEN GUNHILD STORDALEN

Klimaendringene har fått et ansikt

-I møte med kvinner og barn i Etiopia fikk klimaendringene et ansikt, sier Gunhild Stordalen. Hun har akkurat kommet hjem fra en reise til Etiopia hvor hun på nært hold fikk se hvordan klimaendringene rammer kvinner og jenters liv i særlig grad. Men hun fikk også se at det er håp. -Med enkle grep kan vi sammen bidra til at kvinner får en helt annen fremtid og lette den hverdagen de nå har, sier hun entusiastisk.

TEKST: **METTE MOBERG** FOTO: **ERIK THALLAUG**

Vi møter henne i en hektisk hverdag; det er MBA studier, styreverv, reiser og prosjektarbeid for hotellkjeden som eies av hennes mann. Hun har nylig vært i Antarktis og Etiopia for å se klimaendringene på nært hold, og nettopp kommet hjem fra Frankrike, hvor hun har vært på styremøte i European Climate Foundation. Det går på innpust og utpust. Hun har mye hun vil ha sagt - raskt. Samtidig er det en opplevelse å høre henne snakke så engasjert og dedikert. Det er ingen tvil om at Gunhild Stordalen er blant Norges mest engasjerte klimaaktivister. -Selv om jeg ser på meg selv som en aktivist, så er jeg opptatt av å være pragmatisk og at det skal være dialog. Jeg opplever at mange aktivister skyter seg selv og sin sak i foten ved å bli fanatiske uten vilje til å gå i saklig dialog; et eksempel er dyrevernaktivister som sprayer ned damer i pels og slipper ut mink fra pelsdyrfarmer.

Hennes hovedfokus er klima/helse og bærekraftig utvikling. Hun har bestemt seg for å bruke livet sitt til å være med på å gjøre en forskjell. Det har hun visst siden

hun var 6-7 år gammel, og hun har derfor tatt bevisste valg gjennom livet.

MILJØBARN OG NERD

-Egentlig er jeg et miljøbarn, forteller hun på spørsmål om hvordan hun ble så engasjert i klimasaken. Jeg ble født på Bømlø, men før jeg lærte å skarre på røn flyttet vi til landlige Muggerud utenfor Kongsberg og til et lite småbruk, med hunder, katter og frittgående høns og kaniner.

Hun innser at hun nok er lett miljøskadd. Foreldrene hennes er friluftsmennesker og har alltid vært opptatt av natur og miljøvern. Gunhild og de to søsknene hennes lærte alt om natur, dyr og planter, og om sårbare økosystemer. På søndagsturene så de skogdød i praksis, og fikk lære at det var konsekvensene av sur nedbør. Moren er lege og var medlem i Leger mot Atomvåpen, mens faren er sivilingeniør.

-Jeg husker jeg hadde mareritt om natten på barneskolen. Jeg drømte om hvordan vi var i ferd med å ødelegge jorda, ler hun. Det var

da jeg bestemte meg for å bruke livet mitt til miljøvern, som etter hvert har blitt til hovedfokus på klimasaken.

Gunhild omtaler seg selv som verdens største nerd som barn. Hun snakket til de andre barna om alt som ville skje hvis de ikke tenkte miljøvern. Hun holdt basar på lokalbutikken der hun loddet ut egne og sine søskens leker og fikk inn 100 kr. Disse pengene brukte hun til å kjøpe sin første aksje i Regnskogfondet. En eneste aksje.

DYRENES ADVOKAT

- Oppveksten på landet gjorde at jeg fikk en annen nærhet til naturen enn om jeg hadde vokst opp i en by. Hvis man aldri har hatt et nært forhold til dyr, er det ikke like lett for å forstå at dyr også må ha visse rettigheter. Vi kan ikke behandle dyr som ting. -Opprinnelig planla jeg å bli veterinær, jeg ville bli dyrenes advokat. Jeg ordnet utplassering sammen med den lokale distriktsveterinæren i arbeidsuka på ungdomsskolen. Jeg må innrømme at skuffelsen var stor når

➔ jeg oppdaget at veterinæren jeg jobbet med slett ikke var dyrenes advokat, men mer opptatt av bondens økonomiske interesser. For han var husdyrhold en industri. Jeg ombestemte meg, og utdannet meg til lege, forteller hun.

STERKT KVINNEPERSPEKTIV

Gunhild Stordalen har markert seg sterkt for å få kvinneperspektivet på dagsorden i klimasaken.

-Klimaendringene er helt klart kjønnsdiskriminerende. De fattigste, som har minst skyld i dette, rammes først og hardest. Kvinner og jenter utgjør 70 prosent av verdens fattigste, de som lever under en dollar om dagen. Klimaendringene gjør ikke bare de fattigste fattigere, men forverrer også eksisterende urettferdighet som

jenter utsettes for. Det må skje noe og det må skje fort, sier hun. Kjøp av brasiliansk regnskog hjelper ikke tørkerammede jenter på Afrikas horn. Det må andre tiltak til. Vi må tenke globalt, men handle lokalt, sier Stordalen.

Neste år er det 100 års jubileet for kvinners stemmerett. Hvordan tenker du kvinner må delta i de ulike fora, spør vi henne.

-Vi har kommet langt når det gjelder kvinners stemmerett, svarer hun. Men det er fortsatt mange som ikke har en stemme, så vi har en lang vei igjen å gå. Hvis vi ikke har med kvinner i alle beslutende fora, kommer vi heller aldri til å løse klimaendringene. Som beslutningstakere i familien, er kvinner ikke bare nøkkelen til endring i lokalsamfunnet, de har også et unikt

generasjonsperspektiv og besitter kunnskap som vi må få frem på en helt annen måte. I tillegg er kvinner løsningsorienterte. Vi må bruke ekspertene som er ute i felten og som vet hva som må til. FN alene har ikke løsningene, sier hun.

Hvordan tenker du kvinner må involveres for å løse klimaproblemene og sikre en bærekraftig utvikling?

-Fattigdom og klimaendringer er tett knyttet, og vi klarer ikke løse det ene uten å gjøre noe med det andre. Kvinner er ikke bare ofre, de er også en viktig del av løsningen. Men det krever likestilling, like rettigheter til utdanning og beskyttelse mot overgrep og diskriminering. Typiske jente- og kvinneoppgaver er å bære vann og hente ved. I ekstreme tørkeperioder må jentene bruke

mer tid av døgnets timer på dette, og det blir mindre tid til skolegang. De giftes også oftere bort mens de er barn, fordi en munn mindre å mette kan bety forskjellen på liv og død for en familie som lever på eksistensminimum. Ofte er det enkle tiltak som skal til; i Etiopia så jeg eksempel på et vannpumpeprosjekt som var solcelledrevet. Dette gjorde at kvinnene i landsbyen ikke måtte gå lange avstander for å få vann.

Kvinner må få tilgang til informasjon og opplæring. De må involveres der hvor beslutningene tas, og det er det på tide at myndighetene skjønner, sier hun.

-Du var nylig i Antarktis på ekspedisjon med Al Gore og The Climate Reality Project. Kan du fortelle litt fra dette?

-Ekspedisjonen var primært for å lære mer om klimaendringene og diskutere løsninger. Flere av verdens ledende forskere, filantroper og næringslivsfolk deltok på turen. Hensikten med Gore's «The Reality Project» er å kurse flere tusen mennesker over hele verden til å bli ambassadører for et klimavennlig samfunn, ved å få frem fakta og vinne diskusjonene mot de som forsøker å tåkelegge debatten og så tvil om at klimaendringene er menneskeskapte. En av de som deltok på Antarktis-turen var Hasan Mahmud, miljø og skogminister i Bangladesh. Han fortalte at to tredjedeler av Bangladesh ligger mindre enn fem meter over havet. Flere forskere mener at havnivået kan stige med en meter innen midten av dette århundret. Konsekvensen er at mellom 22 og 25 millioner mennesker i Bangladesh vil måtte flytte fra sine hjem. Flom vil føre til ødelagte avlinger, og mat-sikkerheten til millioner av mennesker vil trues. Og igjen er det kvinnene som vil bli rammet hardest.

Klimaendringene er uten tvil den største utfordringen menneskeheten står ovenfor. Allikevel tror jeg ikke Al Gore vil lykkes med å formidle kunnskap gjennom statistikk. Smeltende poler er veldig virkelighetsfjernt og langt fra folks hverdag, sier hun. Jeg tror vi må gjøre mer enn bare å formidle fakta. Vi må få frem enkelthistoriene som engasjerer. Vi må fortelle at i dag dør folk av klimaendringene.

-Hva tenker du det er viktig å jobbe med mot miljøkonferansen i Rio, Rio +20? Og i et lengre perspektiv?

Det er viktig å se helheten, sier Gunhild. Vi må slutte å snakke om klimaendringer, helseutfordringer, befolkningsvekst og fattigdom som separate utfordringer, men se

at alt henger sammen. Klimaendringene er et av symptomene på et lite bærekraftig samfunn. Dessuten glemmer vi alltid hel-seaspektet. Lever vi usunt, går det utover klimaet og et varmt klima er en trussel mot helsen. Derfor vil nødvendige klimatiltak også i en rekke tilfeller ha positive helsegevinster. Politikerne trenger nye argumenter for å iverksette en offensiv klimapolitikk. Helseargumentene kan være med på å booste omstillingen til et lavkarbonsamfunn og finansieringen av tiltak i utviklingsland. Noen saker som det også er viktig å løfte frem er smart byplanlegging, fornybar energi og klimasmart sunt kosthold.

TENK UTENFOR TALLERKENEN

Når vi kommer inn på kosthold blir Gunhild ivrigere enn noen gang. –Nå skal dere høre, sier hun. Kjøttindustrien står for 1/5 av de globale klimagassutslippene. Pr. i dag har vi 1,7 milliarder husdyr som allerede nå krever nesten 1/3 av jordas jordbruksareal. I følge beregninger fra FN vil verdens kjøttproduksjon fordobles for å møte den økende etterspørselen innen 2050. Det de glemmer er den ekstreme ressursbruken man da vil stå overfor. En biff krever 11000 liter vann for å bli produsert, sier hun. Det vestlige kjøttkonsumet er ekstremt lite solidarisk. Samtidig vet vi at høyt inntak av rødt og bearbeidet kjøtt øker forekomsten av livsstilssykdommer som hjertekarsykdom, diabetes og tykktarmskreft. Slike livsstilssykdommer står nå for 63 prosent av dødsfallene på verdensbasis, og er et økende problem. Å redusere kjøttforbruket er derfor et enkelt tiltak vi alle kan gjøre, som både er bra for oss og planeten. Folk må rett og slett lære seg å tenke utenfor tallerkenen sin, sier hun.

Vi spør henne om hun har tro på konferanser som Rio +20?

Ja, er hennes klare svar. Jeg har stor tro på dem. Grunnen er at denne type konferanser skaper store ringvirkninger. Grasrotorganisasjoner mobiliseres og det skapes stor bevissthet rundt tematikken. Kanskje ikke sluttdokumentene er det viktigste, men heller det at mange fler blir bevisste.

Ofte bruker klimabevegelsen et eget «klimaspråk» som er veldig fremmedgjørende, veldig teknisk og med manglende menneskeliggjøring. Hvordan kan vi nå ut med klimabudskapet slik at folk begynner å engasjere seg og komme bort fra klimaspråket vi bruker?

Det er viktig å få kunnskap ut til folket på en måte som gjør at de forstår hva det handler om og lever deretter. Hun sier hun har

tro på å fortelle enkelthistorier for å skape nærhet til de utfordringene vi står overfor. Vi må også tydeliggjøre hvilke gevinster vi får ved bare å endre noen småting i hverdagen. Samtidig mener jeg at det er viktig at forskere som sitter på en unik kunnskap når ut til allmenheten.

OPTIMISTISK KLIMAFEMINIST

Har du noen tanker rundt fremtiden?

-Jeg er optimist sier hun. Folks selvopp-holdelsesdrift er sterk, og vi ser en rekke positive tegn på at det er i ferd med å skje en endring. Samtidig er det viktig at myndighetene bruker store deler av Bruttonasjonalproduktet (BNP) til klimarelaterte tiltak. Det er billigere å forebygge enn å behandle. Hvis vi ikke tar klimakuttene nå så vil det være for sent. Vi har ikke tid til å vente.

Vi drister oss til slutt til å spørre om hun ser på seg selv som en feminist. -Jeg er for at kvinner og menn skal ha like muligheter. Jeg er også for å se på klimaforandringer i et kjønnspektiv, fordi vi vet at kvinner rammes hardest av klimaendringene. Så kall meg gjerne en klimafeminist, sier hun og smiler.

Møtet med Gunhild er over og hun er allerede langt på overtid til neste møte. Det er sikkert ikke siste gangen vi møter henne. Vi går derfra med en større tro på fremtiden og at vi har Gunhild med på laget med sitt engasjement og evne til å få ting til å skje, gjør at vi tenker at det nytter! ■

GreeNudge

■ Gunhild Stordalen er styreleder i Miljøstiftelsen GreeNudge som ble stiftet våren 2011. Stiftelsen skal initiere, finansiere og promotere forskningsprosjekter som kombinerer adferdsforskning og klimatiltak for å fremskaffe kunnskap om hvilke incentiver, virkemidler og tiltak som har effekt og får folk til å ta miljøvennlige valg. Internasjonale studier viser at det er mye annet enn pris og økonomi som påvirker folks adferd og valg i det daglige. Stiftelsen skal legge til rette for et klimavennlig samfunnsliv, næringsliv og hverdagsliv. Dette gjøres ved at beslutningstakere får mer og bedre kunnskap om hvordan gjøre det lett å velge rett. GreeNudge skal både teste ut internasjonale studier på norsk grunn, samt utvikle nye ideer for å fremskaffe kunnskap om hvordan beslutninger blant forbrukere og bedrifter kan tippe i grønn retning. Selv om enkelteffekten av slike tiltak er beskjeden, er det ofte billige tiltak, og oppskalert i stor skala kan det gi en betydelig og kostnadseffektiv utslippsreduksjon.

Les mer: www.greenudge.no

Realizing Women's Rights Climate Change & Sustainable Development

TEXT: RACHEL T. HARRIS, WEDO PHOTO: UTVIKLINGSFONDET

THIS YEAR MARKS the 20th anniversary of the United Nations Conference on Environment and Development, more commonly known as the Earth Summit, in Rio. It is there where, in 1992, heads of state came together with high hopes and commitments for action, culminating in the creation of three Rio Conventions - one of which has been the talk of the 21st century, the UN Framework Convention on Climate Change (UNFCCC).

AS GOVERNMENTS, CIVIL SOCIETY and UN agencies prepare for the upcoming 'Rio+20', they are also reflecting on the most recent decisions made at the 17th UNFCCC Conference of Parties in Durban, South Africa, coined the Durban Outcomes.

WEDO IS AN ORGANIZATION that has worked for several years advocating for gender equality and women's rights in the UNFCCC negotiations and for twenty years in sustainable development policy and global governance. Through extensive international advocacy experience, WEDO recognizes that the political environment cre-

ated from the Durban Outcomes and other multilateral processes will have an impact on the outcomes of Rio+20 and that Rio+20 outcomes will impact expectations and the political process at COP18 in Qatar. In 2012, WEDO is working in all of these processes and aiming to connect them with shared, central goals: gender equality and women's rights.

FOR THE LAST SEVERAL years, WEDO has been working with advocates from around the world to critically analyze the climate debates and advocate for the integration of gender equality texts in negotiating documents. Side events, position

ights in ustainable Development

papers, trainings and countless other activities have solidified strong understanding of and support for addressing the gender equality issues related to adapting to and mitigating climate change. Government support from every region of the world, the United Nations and civil society organizations have championed a once side-lined discussion on 'gender and climate change'.

AND IN DURBAN, the discussion continued, resulting in some successes: references to women and gender were secured across several areas including in adaptation, mitigation, finance, technology and capacity building. Achieving references in both finance and technology represent significant progress, as these were often areas where gender considerations – and social considerations – had been largely ignored.¹

HOWEVER, WHAT DO these “successes” for gender equality and women’s rights in the

UNFCCC mean if the lack of ambition in the Durban Outcomes results in an increase in global mean temperatures leading to irreversible climate change? How does this lack of ambition in climate change, one of the most urgent issues of our time, reflect the political will in sustainable development negotiations toward Rio+20? How do we measure these successes if our understanding of gender equality within the climate debate remains shallow and does not lead to the true transformation of the social roles of women and men to advance gender equality?

SUCH QUESTIONS WILL be crucial at Rio+20, decisions of which can impact the way in which the Rio Conventions, including the UNFCCC, are currently operating, increase synergies among the Conventions, improve coherence between policy decisions and implementation and bring a new momentum that pushes the political debate from

progress to action as we increasingly face the evermore urgent issue of climate change.

THE RIO+20 AND COP18 outcomes must confront gender equality and women’s rights comprehensively. Both processes must recognize that there can be no progress on sustainable development or climate change without policy commitments to gender equality and women’s rights. There can be no progress on gender equality and women’s rights without ambitious, urgent action and political will. Gender equality and women’s rights in climate change and, overall, sustainable development cannot be reached by a few texts on paper but instead must be enacted by governments, civil society and intergovernmental actors to ensure that the rights of women and men are protected for the sake of our earth, our economy and our society. ▣

¹ Please visit <http://www.wedo.org> for more information.

Women make a difference:

CLIMATE CHANGE IMPACTS ON HUMAN SECURITY

The worldwide effects of climatic changes impact on human security in many ways. In situations where security is at stake, it are often women who bear major burdens, but they are also the ones that take on leadership roles in addressing a wide variety of livelihood issues. Practice in many countries learns us that gender equality, security and climate adaptation go hand in hand.

TEXT: IRENE DANKELMAN PHOTO: UTVIKLINGSFONDET

INTRODUCTION

“What I really miss is that I do not see indigenous women selling herbal medicines that they used to collect from rural areas in Baluchistan. We used to apply them for treatment of health problems, such as coughs, colds, flu, burns, and hear and skin care. Now due to drought and loss of rangelands and green cover, we miss not only these products, but also the local skills that were associated with them.” Rehana Khilji, Quetta Valley, HOPE-Pakistan.¹

Recent reports of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) and other development actors underline it clearly: the frequency and intensity of droughts, heavy precipitation, heat and cold waves and major storms is likely to increase due to human-induced climatic changes. This has major impacts on the security of many communities in villages and cities around the world. And also, as the 2007-2008 UNDP Human Development Report: Fighting Climate Change – human solidarity in a divided world emphasized: climate change threatens progress towards development itself and towards the 2000 Millennium Development Goals (MDGs). In a world that is also threatened by economic and political crises, this puts extra pressures on people’s lives and livelihoods, and on human security itself.

In order to unravel different aspects of human security, we made a division into: (a) security of life – including mortality and injury and health aspects; (b) security of livelihood, encompassing food, water and energy security, security of safe shelter, economic and environmental security; and (c) human dignity, that includes respect of basic human rights, capacity and participation. Slow-onset and sudden climatic changes tend to impact heavily on all these dimensions and aspects of human security, through for example increases in infectious

diseases, loss of harvests, lack of safe water, destruction of housing, but also lack of educational and income generation opportunities, and an increase in violence.

GENDER ASPECTS

Existing experiences and gender-disaster literature learn that in many societies, vulnerabilities to natural disasters differ for women and men. A characteristic of disasters in general and natural disasters in particular is that these tend to impact more heavily on those living in poverty and other disadvantaged groups in society, including many women. Not only is the resilience of those people to cope with the consequences of climatic changes less well developed because of lack of assets and capacities, but they are also living in more vulnerable, disaster-prone areas and with ecologically insecure livelihoods and great dependency on natural resources. This makes their exposure to such events bigger. Gendered division of labour and rights, including in the household, in the provision of natural resources, and in agricultural production, make that climate-induced disasters often put extra burdens on women’s shoulders, as the quote below shows: “During drought periods, we sell firewood. It takes an hour to collect the firewood and then another two hours to walk to Lalibela. And we go at 4.00 am, even 3.00 am. And if we don’t manage to see the firewood in the morning, we will have to stay in the market all day and it stops me from going to school.” Melkam, schoolgirl, 14 years, Lalibela, Ethiopia.

This also shows that gendered human security aspects of climatic changes manifest themselves across diverse age groups; social status, ethnicity and location form important intersections with gender as well.

AGENTS OF CHANGE

As was underlined in the article of Birte Scholz in the last issue of *Kvinner Sammen*

(2011, no.2, pp.14+15), at times of food insecurity grassroots women also show their strength and unique solutions and strategies. Women’s leadership in times of extreme weather events was also the theme of the celebration of Women’s Day in Norway in 2012. Their leadership helps to protect families, children and whole communities in such difficult situations, through disaster preparedness and management, adaptation of agricultural practices, saving food, animals and water, use of energy-saving devices and environmental regeneration, as well as switching to alternative income activities, and to safe places. Women’s organizations and networks are vital in building resilience in those contexts. Recognition of their roles in climate change adaptation and disaster risk reduction, as well as all forms of support for women and girls in their endeavours and their full participation in climate adaptation and mitigation processes is urgently needed.

An example from the video project “Sisters on the Planet” (Oxfam-GB, 2009) show how women’s transformative change enhances human security. “The annual monsoon rains in Bangladesh are getting heavier and are more unpredictable, but few people can have encountered a force of nature quite like Sahena Begum, a young woman. Fiercely determined, she is spearheading community efforts to deal with changing weather in Kunderpara village. She became the leader of the local Disaster Committee, and organized particularly women to be well prepared for the floods. First she was met with a lot of resistance in the family and community, but her successful leadership in these efforts has not only enhanced disaster preparedness in the village, but also respect for women’s roles in these efforts.” □

¹ From: Irene Dankelman (2010), (ed.) Women and Climate Change: and Introduction. Earthscan, London. p.xxiii

² IPCC, 2011. Special Report on Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Geneva.

³ Plan International, 2011. Weathering the Storm: Adolescent Girls and Climate Change. Plan International, Woking, UK. p.12

Globalt grønt investeringsfond

for kvinner i utviklingsland

Bærekraftig utvikling er også et spørsmål om menneskers mulighet til å påvirke sin egen fremtid, kreve rettigheter og gis en mulighet til å bli hørt. I dagens verden er situasjonen slik at vi har en klar feminisering av fattigdom. 1 milliard mennesker lever under fattigdomsgrensen. Av dem er 70 prosent kvinner. Kvinner er i stor grad ekskludert fra å eie land, og manglende eierskap skyver mange mot større byer, hvor de ofte blir del av det økende antallet familier med kvinner som enslig forsørger som er bosatt i slumområder.

SAMTIDIG ER 65 PROSENT av jordas bønder kvinner. I deler av Afrika er prosentandelen opp mot 80 prosent. Mange av disse kvinnene driver småskalajordbruk og selger produktene sine lokalt, med behov for lokale markeder og lokale kjøpere. Disse blir ekstra sårbare i forhold til klimaendringer fordi hjelp og investeringer i forhold til jordbruk og klimaendringer oftere satses på storskalajordbruk, som i større grad er drevet av menn.

INNEN 2030 VIL VI globalt ha behov for minst 50 prosent økt matproduksjon, 45 prosent mer energi og 30 prosent mer vann. Den nylig publiserte rapporten til FNs Generalsekretærs High-Level Panel on Global Sustainability sier at det er kritisk viktig at vi ser på koblingene mellom mat, energi og vann fremfor å fortsette å forholde oss til dem som separate siloer.

FOR Å FYLLE KRAVET om en styrket innsats i forhold til kvinner og likestilling med innhold må det foreslås konkrete internasjonale tiltak. FOKUS og YS lanserer i fellesskap forslaget om et globalt grønt investeringsfond for kvinner i utviklingsland. Dette fondet ønsker vi at skal lanseres som del av Norges satsing i Rio under Rio+20 toppmøtet, med en norsk investering over flere år som økonomisk bør monne. Det må i tillegg sikres støtte, både politisk og økonomisk fra så mange som mulig av FNs andre medlemsland med årlige eller flerårige forpliktelser, samt at private investorer og næringslivet må oppfordres til å bidra. Forslaget ble i februar 2012 sendt til Utenriksdepartementet som del av innspill og forslag til norske posisjoner frem mot Rio+20.

I FORBINDELSE MED årets møter i FNs Kvinnekomisjon i New York løftet FOKUS forslaget inn i en internasjonal sammenheng under en rundebordsdiskusjon med deltakere fra hele verden til stede. Diskusjonen og møtet ble ledet av Mary Robinson, tidligere president i Irland og tidligere Høykommissær for menneskerettigheter, og nå leder for Mary Robinson Foundation-Climat Justice. Sammen med henne var også Michelle Bachelet, Executive Director for UN Women. Begge to ga sterk støtte til forslaget og vil gjerne være med på å sørge for at det blir en realitet. Det samme gjaldt alle de andre som også deltok på rundebordsdiskusjonen. Mary Robinson påpekte at dette var et kjempegodt og riktig forslag å komme med nå, og klart i Gro Harlem Brundtlands ånd 20 år etter Brundtland-kommisjonen og Rio-møtet i 1992. Robinson påpekte viktigheten av at dette fondet er styrt av kvin-

ner, og at det er tilgjengelig for både større og mindre bevilgninger og ulike aktører.

DAGENS DISKUSJONER og vinklinger i forhold til klima og miljø er i høy grad markeds- og teknologibaserte, og diskusjonene om dem det faktisk rammer er nesten ikke tilstedeværende. Det klare fokuset på marked og teknologi gjør at kvinner i utviklingsland i all hovedsak ikke blir del av diskusjonene fordi de mangler tilgang på informasjon og de mangler tilgang på økonomiske virkemidler.

INNRETNINGEN PÅ FONDET har vært gjennom noen runder diskusjoner og en mulig løsning er å legge fondet administrativt inn under et samarbeid mellom UN Women og UNEP. Det foreslås opprettet en styringsgruppe som skal velge ut prosjekter og bidragsmottakere. I styringsgruppen skal representanter fra sivilt samfunn ha en tydelig rolle for å ivareta grasrotperspektivene og interessene til kvinner i Sør.

OPPRETTET AV ET SLIKT globalt fond gir en klar melding om at man må inn med økonomiske midler som sier at kvinner og likestilling har en faktisk prioritet utover overskrifter og overbyggende tekst i erklæringer.

UTVIKLINGSLAND KAN HA diskriminerende lover som hindrer kvinners verdiskaping, derfor er det viktig med et internasjonalt organ som tilfører kvinner finansielt handlingsrom for å øke verdiskapingen i en bærekraftig ramme.

FOR AT VI SKAL OPPNÅ en verden som på en helhetlig måte kan forholde seg til, og å gjøre noe med klimaendringer og oppnåelse av bærekraftig utvikling, må kvinner involveres og styrkes på en helt annen måte enn det som er tilfelle i dag. Panelet til FNs Generalsekretær sier følgende i sin nye rapport: «Any serious shift towards sustainable development requires gender equality. Half of humankind's collective intelligence and capacity is a resource we must nurture and develop, for the sake of multiple generations to come.»

I ARBEIDET MED National Adaptation Plans og Low Carbon Development Plans skal kvinneperspektivet også ivaretas og det globale kvinneinvesteringsfondet gir styrkede insentiver til landene som skal utarbeide slike planer. Et øremerket fond betyr ikke at kvinner og likestilling kun skal ivaretas i dette fondet, men at det gis en egen til-

leggsoppmerksomhet og øremerking for å synliggjøre styrking som må til for å sikre kvinners bidrag i en bærekraftig utvikling.

FONDET SKAL VÆRE et grasrotfond som gir ut midler til både større og mindre prosjekter som styrker kvinners tilgang på informasjon, økonomiske virkemidler, tilgang til og deltakelse i teknologisk utvikling samt mulighet for å etablere grønne jobber. Et av de konkrete forslagene i den nylig fremlagte FN-rapporten sier at vi må skape arbeidsmuligheter, særlig for ungdom og kvinner, for å drive fremover en grønn og bærekraftig utvikling. Alle tiltak gis samme forankring med nasjonale beslutninger og nasjonale prosesser, men skal også ha en tydelig lokal implementering og oppfølging. Fondets midler må komme fra både FNs medlemsland, næringsliv, private investorer.

NORGE MÅ VED lansering legge inn et betydelig beløp over flere år. Det kan også lanseres som et nordisk forslag koblet opp mot

« **For at vi skal oppnå en verden som på en helhetlig måte kan forholde seg til, og å gjøre noe med klimaendringer og oppnåelse av bærekraftig utvikling, må kvinner involveres og styrkes på en helt annen måte enn det som er tilfelle i dag. »**

at Norge i år har formannskap i Nordisk Ministerråd. En norsk forankring og et norsk lederskap i denne sammenheng vil være en god måte å vise at vi fortsetter i Gro Harlem Brundtlands fotspor 20 år etter Brundtland kommisjonen. Med godt nordisk samarbeid kan fondet også lanseres med støtte fra EU. Dette gjøres nå i første halvår av 2012 mens Danmark sitter med formannskap i EU. Det tas initiativ fra norsk side til en slik forankring og felles initiativ. EU bidrar også med midler inn i denne delen av det globale fondet. Irland overtar formannsskap i EU fra 1. juli 2012, og Mary Robinson har lovet å bidra til irsk støtte.

FORSLAGET FRA YS og FOKUS må utredes videre, og relevante fagmiljøer må se nærmere på ulike konsekvenser og muligheter. Vi mener forslaget vil være en realisering av flere gjeldende politiske standpunkt, både nasjonalt og internasjonalt gjennom FN. Forslaget forener bærekraftig utvikling, fattigdomsbekjempelse, kapasitetsbygging og likestilling. Det vil også være en konkretisering av de norske standpunktene i sammenheng med FNs konferanse om bærekraftig utvikling i Rio i år. □

Klimasmart og kvinnesmart landbruk:

Matsikkerhet i klimaendringens tid!

Klima har bidratt til at landbruksutvikling og matsikkerhet igjen er på dagsorden. Landbruket spiller en viktig rolle både når det gjelder å bidra til og redusere klimagassutslipp samtidig som det er nødvendig å tilpasse landbruket til klimaendringer av typen temperaturstigning, tørke, flom og ekstremvær.

TEKST: PROFESSOR RUTH HAUG, NORAGRIC, UMB PHOTO: UTVIKLINGSFONDET

KLIMA FOR MAT

Matpriskrisa i 2008 var en vekker i forhold til spørsmålet om fremtidig matforsyning. Usikkerhet spredde seg i forhold til om verden vil ha tilstrekkelig ressurser og produksjonskapasitet til å brødfø ni milliarder mennesker i 2050 gitt klimautfordringen. I tillegg til spørsmålet om fremtidig matforsyning til en økende befolkning, har vi i verden i dag nesten en milliard mennesker som sulter. Denne milliarder sulter primært fordi de er fattige og ikke har tilgang på mat - ikke fordi det totalt sett er mangel på mat i verden. Klimaendring er både en trussel mot fremtidig matproduksjon og matsikkerhet samt en mulighet til å bedre matforsyningen og tilgangen på mat for de som sulter i dag. Men for å få det til må tiltakene våre bli smartere. Satsingen på klimasmart landbruk brer om seg og her er utfordringen å sikre at klimasmart landbruk også blir kvinnesmart landbruk. Dersom ikke klimasmart landbruk også blir kvinnesmart landbruk kan det se dårlig ut for matsikkerheten i mange u-land.

KVINNER OG MATPRODUKSJON

Kvinner utgjør omtrent halvparten av arbeidsstyrken i landbrukssektoren i Asia, Afrika Sør for Sahara og Latin-Amerika. Når det gjelder noen deler av Afrika utgjør kvinner opp mot 80 % av arbeidsstyrken i jordbruket og står for brorparten av matproduksjonen. Kvinnelige bønder og landarbeidere har vesentlig mindre tilgang til produksjonsressurser enn tilsvarende for menn. IFAD har beregnet at dersom kvinnene hadde samme tilgang til produksjonsressurser som mennene, ville de kunne øke landbruksproduksjonen sin med 20 %. FAO mener en slik økning kunne i tillegg til å bedre kvinnenes inntekt, redusere antall sultne mennesker i verden med 12-17 %. Diverse endringer i forbindelse med globalisering og liberalisering, klima, kommersialisering av landbruket, øket press på dyrket mark, mangel på vann og brensel, ser ut til å slå mer negativt ut på kvinnelige enn mannlige bønder. Kvinners lave status og mangel på rettigheter bidrar til at kvinnene generelt sett er mer sårbare enn menn. Det er en økende erkjennelse blant mange internasjonale (f. eks FAO, IFAD, CGIAR, GFAR, BMG) og nasjonale aktører at kvinnene må mer med i landbruksutviklingen dersom man skal lykkes. Tall fra OECD viser at når det gjelder landbruksbistand

så er det få tiltak som fokuserer på kvinner spesielt. Internasjonalt, har det vært en tendens til å anse bistand til landbruk som kjønnsnøytralt. Resultatet har til tider vært at kvinners arbeidsbyrde har økt som følge av landbruksbistanden, mens mennene har kunnet kontrollere den eventuelt økte inntekten. Kvinnenes arbeidsbyrde er i utgangspunktet allerede sprengt så her er det behov for innsats som med hell kan bidra til å redusere den totale arbeidsinnsatsen.

« For at klimasmart landbruk også skal bli kvinnesmart landbruk er det viktig at man forstår den lokale konteksten og de forskjellige rollene som menn og kvinner har i husholdet, i landbruket og når det gjelder matsikkerhet. »

KLIMASMART OG KVINNESMART LANDBRUK

Klimaendring, klimasmart og kvinnesmart landbruk må sees i en økonomisk og sosial sammenheng. Klimaendring handler om mer enn tørke, flom og uvær, og klimasmart landbruk handler om mer enn å finne den rette teknologien til å tilpasse seg endringer i klimaet. Noen er mer sårbare for klimaendring enn andre. Disse "noen" er ofte fattige grupper menn og særlig kvinner i det globale Sør. Tilpassing til klimaen-

dring inneholder følgelig utfordringer når det gjelder sosiale forskjeller og strukturell urettferdighet som bidrar til at noen grupper er mer sårbare for klimaendring enn andre. Sårbarhet påvirkes av en rekke forskjellige faktorer som f. eks maktforhold, kvinners rettigheter, status i samfunnet, og tilgang på produksjonsressurser som jord, innsatsfaktorer, kunnskap om teknologi, offentlige tjenester og nettverk. Klimasmart landbruk fokuserer primært på produksjon, levekår og miljø. For at klimasmart landbruk også skal bli kvinnesmart landbruk er det viktig at man forstår den lokale konteksten og de forskjellige rollene som menn og kvinner har i husholdet, i landbruket og når det gjelder matsikkerhet. Dette dreier seg om f. eks hvilke vekster som tradisjonelt er kvinnevekster og som kvinnene får disponere inntekten av, hvilke arbeidsoppgaver som tradisjonelt er kvinnenes ansvar og hvorvidt disse arbeidsoppgavene øker som følge av klimasmarte dyrkningsformer. Det norskstøttede klimasmarte konserveringsjordbruket i Zambia har langt på vei vært en stor suksess, men mange kvinner anser jordarbeidingen som tung og arbeidskrevende (grave de anbefalte gropene), samt at lusingen blir for omfattende dersom det ikke brukes sprøytemidler. Her kan det være behov for en mer kvinnesmart tilpassing og deltakelse fra kvinnene det gjelder i å komme frem til enda bedre metoder. Lokale kvinner på samme måte som menn, sitter på mye kunnskap som vi alle kan lære av

og de bør ikke undervurderes som kreative aktører når det gjelder kontinuerlig tilpassing til endrede rammevilkår som klimaendring. Dersom klimatrusselen kan bidra til at sårbare grupper generelt og kvinner spesielt, gis støtte til å utvikle mer robuste dyrkingssystemer som øker produksjon og inntekt, vil det kunne bety mye for å bedre matsikkerheten der matsikkerheten trengs å bli bedret. ■

CONSTANCES HISTORIE:

Klimaendringene dreper folket vårt!

-Tidligere hadde vi mat vi produserte selv og levde av. Vi så på oss selv som rike, nå er alt endret. Hvis klimaendringene fortsetter, tviler jeg på at neste generasjon i landsbyen min vil leve videre, sier Constance Okkolet fra østlige Uganda.

TEKST OG FOTO: **METTE MOBERG**

Constance er selv småbonde. Hun er en sterk kvinne som ikke er redd for å tale sin sak, noe hun har gjort i flere viktige fora som bl.a. FNs Toppmøte om klima. Vi møter henne en formiddag under FNs Kvinnekommisjons møte i New York. Hit er hun invitert for å fortelle sin historie. Og historien hennes gjør sterkt inntrykk. Det er en enkelthistorie som gjør at vi virkelig skjønner hvordan klimaendringene endrer hverdagen til kvinner og dreper folk. Organisasjonen Climate Wise Women bruker bevisst historier for å få folk til å skjønne. De har et antall kvinner som reiser rundt og forteller fra sin hverdag og det er de som har invitert Constance hit til New York i samarbeid med Ford Foundation.

I verden i dag er det 100 millioner mennesker som mangler full tilgang til vann, brensel og mat. Det er fastslått at klimaendringene rammer kvinner hardere enn menn, men at de samtidig er mer i stand til å skape endring og tilpasninger innenfor sine lokalsamfunn. Det betyr at kvinner med sin kunnskap samtidig vil kunne minimalisere virkningene av klimaendringer hvis de får mer politisk innflytelse og makt.

I flere land har klimaendringene medført at gapet mellom kvinner og menn har blitt enda større. Et eksempel på dette er Indonesia hvor leieutgiftene har økt med 26 %. Samtidig har kvinners lønn bare økt med 7 %, mens menns lønn har økt med 18 %.

Dette som er lite bakgrunnstykke til historien til Constance.

FLOM OG TØRKE

Constance Okkolet forteller at landsbyen hennes har vært spesielt hardt rammet av både flom, tørke og sterk vind, som gjør at avlingene ødelegges og at mange er døde av sult.

Det er ingen årstider lenger i østlige Uganda. Før hadde vi to avlinger hvert år, sier hun, men nå er det ikke sånn lenger. Flom som vi aldri tidligere hadde opplevd, kom og tok alt. Det regnet og regnet til hele jorda var ødelagt og husene våre forsvant under vann. Dette tvang oss til å flytte til høyereliggende områder, hvor vi søkte tilflukt. Da vi kom hjem, var alle husene, kornmagasinene og maten ødelagt.

Jorda fortsatte å være våt, noe som gjorde at det ble mere mygg og mange ble syke av malaria. Fordi vi ikke hadde rent vann å drikke, fikk flere av landsbyboerne kolera og diaré og mange i landsbyen min døde. Barn kunne ikke gå på skole fordi de var for svekket av sykdom og foreldrene ikke lenger hadde penger til skolepenger.

I år, når vi endelig hadde klart å få frø til å plante til egen mat, ble vi truffet av en tørke som vi aldri hadde sett før. Det var så varmt, alt tørket opp og brønnene der vi pleide å hente vann ble tørrlagte. Det var ikke vann i borehullene. Dermed er vi igjen utsatt for sult og tørste, denne gangen forårsaket av overdreven varme.

Vi skjønnte ikke hvorfor dette skjedde, sier Constance. Vi lurte på hva vi hadde gjort for å gjøre Gud så sint. Men nå vet vi at det er klimaendringene som gjør det.

Contances historie om endringene av klima er ikke noe enkelttilfelle. Bønder over hele Øst-Afrika er nå blitt nødt til å tilpasse seg endringer i klimaet de i svært liten grad selv har vært med på å forårsake. Forandringene i sesongene kan være en av de viktigste innvirkningene klimaendringer får for fattige bønder. Og det er det som skjer nå.

Et annet aspekt er at klimaendringene forverrer matkrisen for kvinner og deres familier. Flertallet av verdens småbønder og produsenter av mat er kvinner. Men klimaendringene har gjort det allerede slitsomme og arbeidskrevende jordbruket enda vanskeligere. Avlingssvikt gjør at kvinnelige bønder får enda lengre arbeidsdager og familien har enda mindre å spise.

VOLDTEKT OG DRAP

Ja, klimaendringene rammer oss hardt, sier

« Vi lurte på hva vi hadde gjort for å gjøre Gud så sint. Men nå vet vi at det er klimaendringene som gjør det. »

Constance. Vi trenger rent vann. For å få dette må vi gå langt og vi må ofte gå om natten fordi vi har for mye å gjøre på dagen til å rekke det. Dette gjør at vi som kvinner, er spesielt utsatt for fare for voldtekt og drap når vi henter vann. Et annet problem er at mange er så svake på grunn av sult at veien for å hente vann kan bli for lang. –Jeg vil fortelle en historie om dette, sier hun. En av kvinnene i landsbyen hadde ikke spist på tre dager fordi den lille maten hun hadde ble gitt til barna og mannen hennes. Hun gikk derfor ut for å prøve å finne noe å spise og å hente vann. Turen ble for lang for henne og hun ble funnet død en uke før jeg reiste hit til New York.

Hun forteller at tidligere hadde mange i landsbyen inntekter fra skogen. Folk dro inn i skogene for å hente trær og selge dem som brensel. Men de ødela skogen ved å hugge den og nå er ikke trærne der lenger. Vi trenger trærne for å overleve, sier hun.

Hun nevner også at det stadig blir flere munnar å mette fordi befolkningen øker.

De trenger informasjon om reproduktiv helse og retten til å bestemme over eget liv. Barn gifter seg med barn og får barn som ikke overlever.

KVINNER MÅ TA LEDERSKAP

Constance legger stor vekt på utdanning og at kvinner må ta lederskap. Det samme gjorde Nobels Fredsprisvinner Wangari Maathai som sa at kvinner må ta lederskap for at det skal kunne skje en endring. Dette er noe verdens ledere må gi rom for. Invester i grasrotkvinner. De vet hva de trenger, de organiserer seg, hjelper hverandre og bygger nettverk. Grasrotkvinner er ofte usynliggjort som endringsagenter, sa hun. Vi kvinner er klare, men vi trenger policy og action.

Det er nå på tide at FNs ledere lytter til oss, avslutter Constance. Vi har tid, energi og lyst til å gjøre noe, men vi har ikke mulighet til det. Vi er her, lytt til oss! □

FAKTA OM UGANDA

Uganda har signert og ratifisert en rekke internasjonale konvensjoner og protokoller som skal styrke kvinnes posisjon i samfunnet og sikre likestilling mellom kjønnene. Eksempler er the Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), the Beijing Platform for Action, the African Charter on Human and People's Rights and the Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Rights of Women in Africa. For å øke kvinners deltakelse og innflytelse er det innført kvoteordninger i tilknytning til ulike offentlige lederstillinger og verv. Innenfor politikken skal 30 prosent av alle valgte representanter være kvinner og i Parlamentet er 79 av 332 plasser forbeholdt kvinner.

- Kvinner eier bare en tiendedel av alt registrert land, men står for 70-80 prosent av jordbruksproduksjonen. De fleste kvinner får tilgang til land gjennom å være ektefeller, døtre, søstre eller mødre. Kvinners begrensede muligheter for å eie jord skyldes i første rekke tradisjonelle ordninger og praksis for arv av land, hvor menn blir favorisert foran kvinner. Konsekvensene av at kvinner i så liten grad eier land er flere, blant annet at de i mindre grad får del i overskuddet fra jordbruksproduksjonen eller at de ikke får tilgang til lån eller kreditt.
- Beregninger viser at kvinner i snitt arbeider femten timer per dag, sammenlignet med ni timer for menn. Dette betyr at kvinner har lite tid å bruke på andre aktiviteter, som for eksempel å delta i beslutningsprosesser.
- Mødredødeligheten i Uganda er høy, 505 per 100 000 fødsler. 6000 ugandiske kvinner dør hvert år i forbindelse med svangerskap eller fødsel. Flertallet av ugandiske kvinner føder hjemme og et snitt på 6,7 barn per kvinne gjør at Uganda har blant de høyeste fødselstallene i verden.
- 60 prosent av ugandiske kvinner mellom 15 og 49 år opplevd fysisk vold, 39 prosent seksuell vold og 16 prosent har blitt utsatt for vold under svangerskap.

Kvinner og trær

Trær er viktig både lokalt og globalt. Hvis trærne forsvinner fra et område forsvinner vannet, uten vann ingen avlinger, uten avling ingen mat. De globale klimaendringene fører til mer tørke og flere flommer og orkaner – og rammer hardest de som fra før er fattigst og har færrest ressurser å møte dem med. De fattigste blant de fattige, kvinnene, må kjempe enda hardere for å overleve – og må gå stadig lengre fra hjemmet for å hente vann og ved til matlaging. Kampen for tilværelsen fører til økt avskoging.

TEKST: MERETE LARSMON, JENTER I SKOGBRUKET FOTO: THINKSTOCK / UTVIKLINGSFONDET

KVINNER ER DE MEST effektive småskala-bønderne i de fleste utviklingsland, og står for store deler av matproduksjonen. Samtidig har de i svært liten grad formelle rettigheter til nødvendige ressurser og det gir dem igjen svært lav status, slik at de sjelden sitter ved forhandlingsbordet når forsikringsutbetalinger og kompensasjon gis etter de store naturkatastrofene. Det er likevel kvinnene som må være på plass "dagen derpå" med omsorg og matlaging.

HVILKEN FORSKJELL GJØR så skogen for det globale klimaet? Økt forbruk, økonomisk vekst og kraftig befolkningsøkning fører til at mer karbon slippes ut i atmosfæren enn det som lagres/ tas opp. Økt karbonkonsentrasjon i lufta øker temperaturen på kloden sakte, men sikkert. Fotosyntesen er naturens egen mekanisme for å binde karbon fra lufta. En grei huskeregel er at en kubikkmeter ved/tre/tømmer binder ett tonn karbondioksid, grovt sett. Nettopp fordi skogene er så viktige for klimaet, har det internasjonale klimapanelet (IPPC) vurdert potensialet for

binding av karbondioksid ved økt skogplanting og bedre skogforvaltning. Hvis vi skal få beholde skogene i verden, må befolkningsveksten faktisk bremses samtidig som ny skog plantes. I tropiske strøk binder hvert nyplantet tre ca 50 kilo karbondioksid årlig fra atmosfæren i en periode fra 20 til 50 år av treet liv. Tilsvarende bindingskapasitet for trær i de tempererte sonene er 13 kilo pr år. Bindingskapasiteten avhenger av vekstraten.

WANGARI MAATHAI fikk fredsprisen for sine tanker og gjerninger. Hun plantet trær, men også ideer. Ved å bistå med utdanning og tilgang til vann, land og likeverd, skapte Green Belt Movement utvikling i egen regi ("empowerment"). Kvinner, de fleste av dem svært fattige, tar initiativ som fører til direkte forbedring av livet til enkeltpersoner og familier. Enkle handlinger kan gi store endringer: Økt CO₂-binding, økt respekt for miljø, bedre forvaltning og grunnlag for fred. Maathai ble miljøminister i eget land, Kenya. Hun maktet å få kvinneperspektivet sterkere inn i klimaperspektivet og arbeidet

med å stanse avskogingen i kombinasjon med "påskoging". Dette er et eksempel på at kvinner kan være viktige endringsagenter. Kvinnene må med der beslutningene tas.

HVA ER SÅ SITUASJONEN? Det er store variasjoner i beregningene, men tilfellet er at mens skogarealene i tropiske strøk minker faretruende fort, har en i flere av de tempererte sonene slik som i Skandinavia og

i klimapolitikken

Europa ellers maktet å bygge opp skogressursene etter siste verdenskrig. I Norge har vi ikke siden Svartedauden på 13-hundretallet hatt så mye stående skog og ny skog i vekst som nå. Det betyr at det også bindes karbon i våre skoger som aldri før. Norske skoger binder i dag om lag halvparten av den karbondioksyd mengden som slippes ut i atmosfæren her i landet. Dette viser hvor effektiv skogen er som karbondioksydbinder, og det skjer med relativt liten satsing på ny skog. Her ligger et ubrukt potensial innenfor egne landegrenser. Skal vi klare å holde oppe dette bindingsnivået og endatil øke det ytterligere, må vi forvalte skogen med det som formål. Det betyr at vi må høste skogen når veksten avtar i trærne og erstatte dem med nye trær i god vekst. Hvis vi i tillegg klarer å nytte trefiberen på en måte der den kan erstatte annet og mer energikrevende materiale, forlenger vi karbonbindingen. Det skjer når vi bygger flere hus i tre. Vi kan også erstatte fossilt brensel med fornybar brensel fra for eksempel skogen.

DET ER UFATTELIGE MENGDER trær som må plantes dersom verdenstemperaturen ikke skal stige mer enn 2 grader i løpet av hundre år, og fotosyntesen ikke blir erstattet med andre måter å binde karbondioksyd på. I verdensmålestokk må det plantes trær på millioner av hektar jord som har mistet tredekket, og på marginalt jordbruks- og beiteland der det ikke er lønnsomt å dyrke mat. Prisen på en slik investering nærmer seg 20 milliarder dollar årlig. Det vil være lønnsom klimastabilisering. Sagt på

en annen måte: Det vil koste «flesk» å ta vare på klimaet, men det er mulig – og vi skulle begynt for lenge siden. Økonomene i 2012 sier at det er for dyrt for lille Norge å ta klimahensyn. Det er jo logisk at det må KOSTE; en gang må en betale for forurensingen. Det nytter ikke å pumpe olje i nye 50 år for så å redde verden. Da kan det være for sent.

DET ER MANGE GODE GRUNNER for å plante trær i tillegg til å bremse klimaendringene: Stoppe ørkenspredning, skaffe fornybar energi, holde på jord og vann for å unngå erosjon og gjøre byer og tettbygde strøk bedre å bo i. Både disse effektene

og effekten på karbonbinding er størst i tropene. Oppgave nummer én er derfor å stoppe avskogingen og øke skogplanting her. Norge har vært aktiv pådriver for å utvikle et incentivbasert system der det skal være økonomisk lønnsomt ta vare på tropisk skog: REDD+ dreier seg om å stanse storskala avskoging og annen ødeleggelse av skog, og omfatter også tiltak for å reise ny skog. I praksis betaler i dag rike land i nord skogland i sør for å la verdifull tropisk regnskog stå på rot. Denne ”brannslukkingen” må snarest gå over til en forvaltning og et eierskap basert på forståelse for bærekraft, likestilling, likeverd og demokrati. □

B

PostAbonnement

RETURADRESSE: FOKUS
STORGT. 11, 0155 OSLO

FOTO: UTVIKLINGSFONDET

Dette er FOKUS

- FOKUS - Forum for Kvinner og Utviklingsspørsmål - er et kompetanse- og ressurscenter for internasjonale kvinnespørsmål med vekt på informasjonsformidling og kvinnerett utviklingssamarbeid.
- FOKUS' overordnede mål er å bidra til å bedre kvinners sosiale, økonomiske og politiske situasjon internasjonalt.
- FOKUS prioriterer følgende tema områder: Kvinner og klima, kvinners seksuelle og reproduktive helse og rettigheter, vold mot kvinner, kvinner, fred og sikkerhet, kvinners politiske deltakelse og rettigheter og kvinners økonomiske deltakelse og rettigheter.
- FOKUS består av 74 organisasjoner. Det omfatter ulike typer kvinneorganisasjoner, diasporaorganisasjoner og kvinneutvalg i politiske partier, fagforbund, solidaritets- og bistandsorganisasjoner.
- FOKUS er nasjonalkomiteé for FNs kvinneorganisasjon UN Women.
- FOKUS ble formelt etablert i 1995 av 41 kvinneorganisasjoner i Norge, men opprinnelsen går tilbake til 1989 da kvinneorganisasjonene innledet et samarbeid rundt TV-aksjonen "Kvinner i den 3. verden". Med midler fra TV-aksjonen ble det opprettet et sekretariat som formidlet støtte til kvinneorganisasjoner i Norge som drev prosjektvirksomhet i samarbeid med søsterorganisasjoner i Sør.
- I 2005 fikk FOKUS igjen tildelt TV-aksjonen ("Drømmefanger") denne gangen med tema vold mot kvinner
- FOKUS' arbeid har basis i kvinneorganisasjoner i Norge sin kunnskap, arbeidsmetoder og mål. Dette grunnlaget brukes til å bygge partnerskap med søsterorganisasjoner internasjonalt og i land i Sør for å realisere kvinners rettigheter og bedre kvinners levekår. Dette er vårt bidrag til utvikling.
- Hennes Kongelige Høyhet Kronprinsesse Mette-Marit er beskytter for FOKUS.

